

УДК 314.151.3-057.73+314.151.7:355.01(477+470)»20»

DOI: 10.24144/2078-1431.2024.1(32).33–46

Петро Токар,

кандидат соціологічних наук, директор ННІ євроінтеграційних досліджень,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
директор НДІ міграції і демографії УжНУ

Микита Дудла,

студент 4-го курсу
факультету історії і міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОГО МІГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Російська агресія проти України спричинила найбільшу гуманітарну кризу з часів Другої світової війни, призвела до найстрашнішої демографічної катастрофи. Повномасштабне вторгнення Росії та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, інфраструктурної, гуманітарної сфер української держави. Гуманітарні наслідки для населення України є руйнівними, оскільки постачання базових товарів і послуг призупинилося, а цивільне населення втікає від бойових дій, найперше в країни Європи, США та Канаду, або переміщується в західні області України, в тому числі Закарпаття. З одного боку, люди вимушені залишити свої домівки, а з іншого — мільйони опинилися в районах інтенсивних бойових дій на майже 20% території України, а також під постійним бомбардуванням чи атаками БПЛА і ракетами майже на всіх українських землях. Сучасна ситуація не дає змоги спрогнозувати, чи залишаться вимушено переміщені особи у місцях перебування, чи повернуться додому, а чи змусить доля до нових переселень громадян з небезпечних регіонів або із зон окупації. Головним чином це залежить від ситуації на фронті, чим довше затягнутимуться бойові дії, тим більше громадян переміщатиметься всередині країни або мігруватиме за кордон. Це дозволяє припустити, що кількість міжнародних мігрантів з України зростатиме як із безпекових, так і з економічних причин.

Оскільки мігранти з України чи переселенці у безпечніші райони — це зазвичай працездатні і працелюбні, активні та освічені люди, їх вплив може значно ускладнити й уповільнити післявоєнну відбудову країни. Тому створення умов для повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО) має бути пріоритетним завданням держави, найважливішим предметом співпраці між Україною та приймаючими країнами, а також Євросоюзом загалом.

Ключові слова: вимушена міграція; соціальна вразливість; внутрішньо переміщені особи; біженці; потенціал неповернення; рееміграція; резилентна економіка і суспільство.

Russian aggression against Ukraine caused the biggest humanitarian crisis since the Second World War, led to the worst demographic catastrophe. The full-scale invasion of Russia and the intensive hostilities that have been ongoing in Ukraine since February 24, 2022, dealt a powerful blow to all economic, social, infrastructural, and humanitarian spheres of the Ukrainian state. The humanitarian consequences for the population of Ukraine are devastating, as the supply of basic goods and services has stopped, and the civilian population is fleeing hostilities, primarily to European countries, the United States and Canada, or moving to the western regions of Ukraine, including Transcarpathia. On the one hand, people are forced to leave their homes, and on the other hand, millions have found themselves in areas of intense hostilities on almost 20% of the territory of Ukraine, as well as under constant bombardment or attacks by UAVs and missiles on almost all Ukrainian lands. The current situation makes it impossible to predict whether forcibly displaced persons will remain in their places of stay or return home. Mainly it depends on the situation at the front, the longer the hostilities drag on, the more citizens will move within the country or migrate abroad. This allows us to predict that the number of international migrants from Ukraine will grow for both security and economic reasons.

Since migrants from Ukraine or those who have moved to safer areas are usually able-bodied and hardworking, active and educated people, their outflow can significantly complicate and slow down the country's post-war reconstruction. Therefore, creating conditions for the return of refugees and internally displaced persons (IDPs) should be a priority for the state, the most important subject of cooperation between Ukraine and host countries, as well as the European Union as a whole.

Keywords: *forced migration; social vulnerability; internally displaced persons; refugees; potential of non-return; re-emigration; resilient economy and society.*

Актуальність проблеми полягає в тому, що ми є свідками процесу масштабного переміщення громадян України. Більшість ВПО екстрено передислокувалась – індивідуально або за допомогою уповноважених державних органів влади – зі східних і центральних регіонів України до Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської, Волинської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей. Водночас Київ, звідки на початку війни виїхала значна частина мешканців, став місцем переїзду біженців переважно з Лівобережної України. За своїми масштабами, географією охоплення, кількісними показниками та часовими рамками сучасна українська вимушена міграційна криза є трагічною, не має аналогів і значно переверщує всі попередні.

У статті акцентуємо увагу саме на західні регіони, адже від початку війни лише у Закарпатській області кількість населення зросла майже на 30%. Значні міграційні втрати в умовах демографічної катастрофи обумовлюють гостру необхідність регулювання вимушеної міграції і вирішення проблем ВПО. Аналіз заходів Плану відновлення України, що стосуються регулювання вимушеної міграції та зниження соціальної вразливості населення, засвідчив їх надміру розгорнутий і несистематизований перелік та ризики формалізму при реалізації. У зв'язку з цим запропоновано нові дослідження проблем біженців та переселенців, вироблення рекоменда-

цій щодо базових напрямів державної зовнішньої та міграційної політики – підтримки ВПО, стимулювання рееміграції в Україну.

Постановка проблеми. Україна вперше за роки незалежності зіткнулась з глобальною проблемою вимушеної масштабної міграції та її трагічними демографічними наслідками. Саме 2022 рік – початок великої війни, став глобальним викликом, адже вимушені міграційні переміщення охопили близько 20% населення, а майбутня ситуація залежить від низки чинників, головний із яких – ситуація на фронтах бойових дій. Ці обставини зумовлюють актуальність дослідження вимушеної міграції населення України. Назрілим є дослідження вимушеної міграції через призму соціальної вразливості населення, що є недостатньо дослідженою в теорії та практиці державної зовнішньої та міграційної політики України, а також намірів ВПО щодо повернення до їхніх домівок і їх мотивації. Невизначеність ситуації щодо завершення війни та її наслідків актуалізують і потреби обґрунтування заходів регулювання як зовнішньої, так і внутрішньої вимушеної міграції. За відсутності зацікавленої послідовної соціальної політики щодо ВПО не вдасться досягти результативності заходів щодо стимулювання рееміграції та ефективного використання наявного міграційного капіталу за кордоном і на теренах нашої країни.

Новизна дослідження полягає у системному соціолого-політологічному аналізі міграційних процесів у країні, їх стану на сьогодні у зв'язку з війною РФ проти України. Зокрема нами проаналізовано, як змінилась ситуація із внутрішньо переміщеними мігрантами у частці населення країни, кількості мігрантів за її межами у різних країнах, насамперед ЄС. Також важливим є дослідження становища переселенців, які пройшли бойові дії і переїхали після шпитальної реабілітації в Закарпатську область. Багато хто з них залишився без житла та роботи, потребують особливого догляду, умов життя.

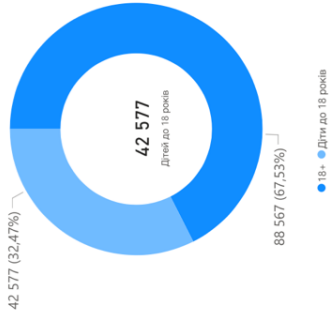
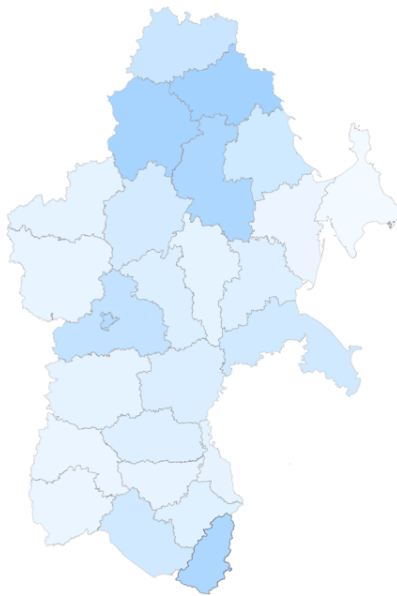
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем демографії та міграції населення присвячено роботи численних вітчизняних та зарубіжних вчених, які вивчають важливі аспекти цих явищ. Серед них такі науковці, як О. Малиновська, О. Гладун, Г. Месежніков, П. Антонюк, Т. Анакіна, О. Головка-Гавришева, Е. Лібанова, яким належить значний обсяг досліджень у цій області, а також низка науково-дослідних інститутів: НІСД, КМІС, Український інститут майбутнього та інші, які роблять вагомий внесок у вивчення проблеми та її наукове осмислення, систематизацію та оцінювання масштабів і наслідків міграції.

Важливість дослідження полягає у виявленні наслідків масштабних міграційних переміщень, які розпочалися 24 лютого 2022 року і тривають по теперішній час, та розробленні рекомендацій щодо їх регулювання, аналізові шляхів вирішення проблем людей, які залишились без домівки. Дослідження стосується передусім ситуації в Закарпатській області в контексті вирішення глобальної проблеми зовнішньої міграції і внутрішніх переселенців.

Мета статті – формування підходів до оцінювання масштабів вимушених міграцій населення України як у державі, так і за її кордонами.

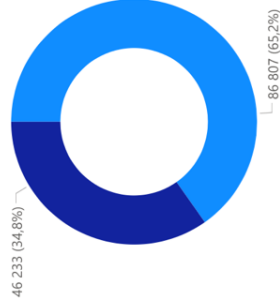
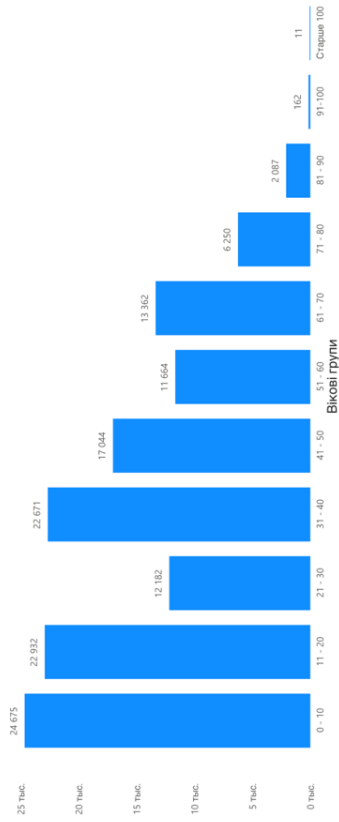
Кількість зареєстрованих облікованих ВПО (осіб)

Дані оновлено станом на
04-Фев-24 10:09:37

133 040

Кількість зареєстрованих ВПО

Регион	Багатодітна сім'я	Батьки-одинаки	Безробітний	Валтня жінка	Дитина без супроводу	Дитина жінка	Дитина до 18 років	Дитина, позбавлена батьківського піклування	Дитина-сирота	інвалідність I група	інвалідність II група	інвалідність III група	інвалідність III група	Кількість сімей	Недієздатна особа	Одержувач соціальної допомоги	Опукун, не є переміщеною особою	Особа з хронічною інвалідністю
Закарпатська	210	49	4 244	73	43	43 974	59	344	34	189	896	1 106	91 532	34	1 928	1	1 989	
Всього	210	49	4 244	73	43	43 974	59	344	34	189	896	1 106	91 532	34	1 928	1	1 989	

Результати дослідження. Найтрагічніші втрати — це масова загибель військових і цивільного населення, передовсім дітей, проте і міграційно-демографічні втрати є надзвичайно вагомими. Активні бойові дії на території низки регіонів України, систематичні обстріли російськими військами населених пунктів зумовили масштабні за обсягами вимушені внутрішні переміщення населення, які спричинили неабиякі додаткові навантаження на регіони їх перебування. За окремими даними вже у березні 2023 року зареєстровано близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), причому їхня фактична кількість сягнула до 7 млн осіб, а до того ще 5 млн змушені були виїхати за межі України [7]. На початок квітня 2024 року ця ситуація стала ще гострішою, про що свідчать дані про ВПО на Закарпатті.

Низка регіонів та громад узяла на себе небувале навантаження, пов'язане з внутрішніми міграційними потоками, що виникли внаслідок широкомасштабної воєнної агресії РФ на територію України і варварського знищення міст і сіл країни, загибелі та переміщень людей.

Таким регіоном є і Закарпатська область, географічно віддалена від зони бойових дій і розташована неподалік від кордону з ЄС. За інформацією Закарпатської обласної військової адміністрації (Закарпатська ОВА), станом на лютий 2023 року на території області офіційно було зареєстровано та внесено до бази даних ВПО 156 тис. осіб. Водночас, згідно із даними мобільних операторів, загальна кількість ВПО на території Закарпатської області становить близько 400 тис. осіб [5]. Згодом тут пройшов регіональний форум підтримки переселенців «Життя з нуля». Більшість внутрішньо переміщених осіб прибули до Закарпатської області із високоурбанізованих регіонів, як-от Харківська, Донецька, Запорізька, Київська області, м. Київ. Тому в пошуках тимчасового притулку ці люди надавали перевагу найбільшим містам області – Ужгороду й Мукачеву та їхнім околицям. Так, на території Ужгородського і Мукачівського районів проживає 52 % від усіх опитаних ВПО, які прибули до області. Великою проблемою по теперішній час є працевлаштування ВПО і початок їхнього життя з «нуля». Аналізуючи дані, пов'язані з цією актуальною темою, бачимо, що однією з найбільш гострих проблем для ВПО є труднощі з працевлаштуванням та житлом.

Так, зафіксовано відносно високий (44,4 %) рівень безробіття серед усіх опитаних ВПО, що вдвічі (20,1 %) перевищує показники опитаних серед місцевого населення. Багато хто з опитаних (майже 33%) хоче залишитись в області, багато з них ще вагаються. Тому вкрай необхідно розробити і вжити заходи стосовно залучення людського потенціалу внутрішньо переміщених осіб у рамках активізації розвитку регіонів та їх інклюзії до місцевих громад.

- Такими заходами для Закарпаття, та й інших регіонів, можуть бути:
- оновлення програм регіонального та місцевого соціально-економічного розвитку з урахуванням актуальних воєнно-політичних, економічних та гуманітарних викликів, що склалися;
  - формування на базі програм служб соціальної політики систематизованих реєстрів інформації про ВПО, які, окрім персональних да-

них, міститимуть відомості про освіту, професію, посаду, яку особа обіймала до вимушеного переїзду, контактні дані (за умови, якщо особа погодиться надати таку інформацію), передання їх до центрів зайнятості населення;

- налагодження комунікації між ОВА, місцевими територіальними громадами та найбільшими роботодавцями регіону, включно й релокованими підприємствами, для визначення найнеобхідніших спеціальностей на підприємствах;
- визначення перспективних громад області для релокації підприємств, а також вторинного переміщення ВПО у місця, де спостерігається попит на кадри за умов забезпечення їх житлом та інших соціальних потреб;
- сприяння підвищенню кваліфікації / перекваліфікації фахівців, проходженню ними навчання або стажування (за можливості оперативного). З метою подальших досліджень цієї проблематики треба активно залучати потенціали університетів, науково-дослідницьких і навчально-освітніх центрів та центрів підвищення кваліфікації разом з їхніми партнерами у сусідніх країнах ЄС тощо.

Велика кількість закарпатців також виїхала за межі країни. Глобально проблема стосується чоловіків, які здавна у цьому регіоні їздили на заробітки і значна частка яких перебувала за кордоном до 24. 02.2024 року. Тому ця непроста ситуація нині залежить від багатьох чинників. Міграція як глобальне суспільне явище охоплює низку аспектів: аспект соціально-економічний, що полягає у здатності держави забезпечити матеріальні умови для абсорбції мігрантів, що прибули, і скористатися присутністю нових груп населення як потенціалом для внутрішнього розвитку; аспект інтеграційний, що полягає у проведенні політики інклюзії мігрантів до повноцінного життя як інтегрованої частини суспільства в країнах, які прийняли їх на своїй території; гуманітарний аспект, пов'язаний з порятунком життя людей, які потрапили в екстремальні умови, з реалізацією їх основних прав і свобод у максимально повному обсязі відповідно до міжнародно-правових норм.

Важливе значення має і політичний аспект, пов'язаний з діяльністю політичних акторів, які займають певні позиції з питань міграції і уповноважені приймати конкретні рішення у цій сфері. Саме від цих рішень залежать основні сутнісні характеристики політики держави у сфері міграції. Причини міграційних хвиль можуть бути різними, але управління процесами міграції, підхід до їх наслідків повинні спиратися насамперед на універсальні загальнолюдські принципи, враховувати всі фактори, включно й ті, які можуть допомогти досягти позитивного ефекту в соціальній, економічній, політичній та гуманітарній сферах (цього глобально-го процесу) [6].

Закарпатська область порівняно з іншими регіонами є лідером стосовно прийому та роботи з внутрішньо переміщеними особами на одиницю населення. Регіон як жоден інший зіштовхнувся з усіма бідами та проблемами переселенців. Таких проблем чимало — починаючи від мож-

ливостей та шляхів виїзду, пошуку місця тимчасового проживання, можливостей зайнятості, освітніх та виховних закладів для дітей, отримання медичної допомоги та вирішення низки інших соціальних питань.

Багато переселенців залишилися без документів, через що складним питанням було переоформлення документів, що посвідчують особу, її належність до громадянства України, оформлення тимчасової їх реєстрації, а також працевлаштування. Переважна більшість ВПО зазнала суттєвих матеріальних, психологічних та моральних втрат. Вони залишили на окупованій території житло та майно, яке нагромаджували впродовж життя десятиліттями. У багатьох рухомому та нерухомому майну було завдано шкоди (або воно було цілком знищене) внаслідок воєнних дій; вони втратили роботу і стабільне джерело доходів, не змогли швидко працевлаштуватися на новому місці, а значна їх частина є безробітними і понині. Переїзд та облаштування на новому місці вимагало значних коштів, а тривалий період безробіття призвів до суттєвого зменшення наявних заощаджень або зростання боргів; вони втратили звичне соціально-побутове середовище (родичів, друзів, колег, сусідів, знайомих працівників соціальних служб тощо), що є необхідною умовою стійкого розселення; у більшості на окупованій території залишилися родичі та майно, що вимагає періодичних поїздок, зокрема і на непідконтрольну Україні територію. Вартість послуг перевезення зросла в декілька разів, що ускладнює і без того важке матеріальне становище ВПО [2].

Частина ВПО продовжує переміщатися у межах України. Дані обласних адміністрацій демонструють значні диспропорції у числі новоприбулих ВПО. Станом на другу декаду березня 2022 року повідомляли про таке число ВПО по областях: Львівська — 200 тис. переселенців, з них 158 тис. людей зареєструвалися та стали на облік; Івано-Франківська — 80 тис.; Закарпатська — 80 тис.; Хмельницька — понад 200 тис., зараз в області понад 70 тис. (на території Хмельницької ОТГ розмістилися близько 21,5 тис. переселенців); Чернівецька — 50 тис., Тернопільська — 45 тис.; Волинська — 23 тис.; Рівненська — 20 315 (з них майже 6 000 — діти віком до 18 років; 4 285 — студенти).

Нині ці переміщення не завершилися, залежать найперше від ситуації на фронтах, а також геополітичних впливів у формуванні нового світового порядку. Здебільшого ці процеси в області стабілізувалися, тому статистика в Закарпатті та місті Ужгород на початок березня 2024 року зокрема така: в області на обліку знаходяться 133040 мешканців. Серед них жінок — 86807 (65,2%); чоловіків — 46233 (34,8%); в тому числі дітей до 18 років — 43974; решта — 89066 осіб — це старші ВПО.

У місті Ужгород з населенням 113889 мешканців станом на початок березня знаходяться на обліку 27654 ВПО, із них 64% жінок та 8316 дітей до 18 років. Різницю в оцінках між офіційними урядовими даними та даними міжнародних організацій в першу чергу можна пояснити тим, що тільки частина людей повідомляє про своє прибуття місцевим органам влади та стає на облік, або реєструється одна особа із сім'ї, як правило,

дружина. Так, за оцінками експертів у м. Ужгороді перебуває понад 25 тис. ВПО, які не обліковані і не отримують соціальну допомогу. Реєстрація частіш за все відбувається у випадках, коли прибулі звертаються по допомогу з поселенням або по гуманітарну допомогу [11].

Як відомо, чимало наших українців виїхало за кордон. Багато хто хоче повернутися, але ті, хто потрапили у сусідні країни (Словаччину, Чехію, Польщу, Угорщину) і отримали комфортні соціальні умови, починають вагатися. Проте відсоток таких з часом постійно зменшується. Та навіть на тих, хто повернеться, у ЄС теж покладають певні надії, адже українці з новими знаннями мов та зв'язками у країнах ЄС можуть стати у нагоді, коли іноземні компанії заходять на український ринок для відбудови України. Більша частина із них уже працевлаштовані.

Одна з найкращих динамік працевлаштування спостерігається у Польщі – там з майже мільйона українців зі статусом тимчасового захисту працевлаштовані близько 70%. Реєструється у Польщі і більше українських підприємців – торік вони сплатили соціальні внески в країні у розмірі \$927 млн, цього року прогнозують зростання цих платежів до 50% – близько \$1,4 млрд [3].

ООН також відстежує міграцію українців на територію країни-агресора. За даними UNHCR, на початку 2023 року в Росії та Білорусі перебували близько 2,9 млн українців, значна частина із яких переселена насильно (депортована). Хоча наразі неможливо напевно сказати, скільки з них виїхали туди добровільно, а скількох окупанти депортували. Складне соціальне становище людей перезавантажує країни, і нашу в тому числі, в іншу проблематичну сферу. Бачимо складні процеси, які неможливо вирішити оперативно.

Левову частку витрат на біженців покривають бюджети країн ЄС. Характерною особливістю хвилі українських біженців є значна частка серед них неповнолітніх. За розрахунками ООН та економістів, вона становить 28-44%. Це створює додатковий тиск на бюджети держав, оскільки їм необхідно здійснювати додаткові видатки на освіту прибулих та їх адаптацію. За розрахунками економістів, держави ЄС залежно від країни витрачають від 9 тис євро до 25 тис. євро на рік на кожного українського мігранта [8].

Вивчаючи ситуацію глибше, неодмінно задаєшся питанням: «Чи потрібно повертати мігрантів? І як це робити?». Довгострокові наслідки масштабної міграції спричиняють загрози економіці України через брак робочої сили і непідйомні соціальні видатки. Чимало вимушених мігрантів перебувають за кордоном через те, що війна зруйнувала їхні помешкання. Якби всі ці громадяни перебували в Україні, то їх довелось би утримувати за кошти дефіцитного державного бюджету. Тут ми занурюємося у конкретну проблему – дефіцит бюджету. Економіка країни не може забезпечити мільйони українців, які поїхали за кордон, роботою та доступом до деяких базових потреб. Навіть об'єктивно є обмеження щодо споживання електроенергії. Якщо в Україну повернуться 5 мільйонів людей, то навантаження на енергосистему суттєво зросте. І забезпечити цей додатковий попит, зважаючи на руйнування інфраструктури, є проблематичним [9].

За підрахунками Центру економічної стратегії, від 1,3 до 3,3 мільйона українців не повернуться додому. Це призведе до втрати Україною від 2,7% до 6,9 відсотка ВВП щороку. Більше того, кожні пів року зволікання може призвести до збільшення кількості тих, хто не повернеться, на приблизно 0,4-0,6 мільйона осіб, бо з часом люди знаходять за кордоном житло та роботу.

Мінсоцполітики розробляє Стратегію демографічного розвитку, серед цілей якої: повернення українських громадян додому, запобігання подальшому виїзду, зростання рівня народжуваності та зниження рівня смертності, посилення соціальної підтримки, забезпечення «дружності середовища до людини», «соціальної згуртованості». На території Росії та Білорусі знаходиться ще близько 1,2 мільйона українців. І це без урахування тих, хто залишився на окупованих територіях. Тобто за межами держави зараз перебуває від 7 до 10 мільйонів українців [12]. Майбутня міграційна поведінка українських біженців (зокрема співвідношення потенційних «поверненців» та постійних емігрантів) залежить від важко прогнозованих чинників: подальшого перебігу воєнної агресії (її тривалості та територіального поширення, причому час впливатиме більшою мірою на рішення щодо повернення, а географія — на рішення щодо виїзду), загальної економічної ситуації в Україні, швидкості відновлення інфраструктури та житлового фонду після завершення війни, трансформацій політики держав – реципієнтів щодо прийняття та підтримки біженців з України (яка також залежить від можливих змін ставлення населення відповідних країн до українців), можливостей адаптації та працевлаштування вимушених мігрантів з України в цих державах тощо. Якщо ж чисельність тих, хто вимушено покидатиме Україну, збільшиться до 7–8 млн осіб, тобто воєнні дії триватимуть ще принаймні кілька місяців і поширяться на інші регіони України, то в довгостроковій перспективі незворотні міграційні втрати зростатимуть, аж до 5–5,5 млн осіб [10], а загальна цифра населення, за оцінками, може впасти до 30 млн громадян.

Попри все, настрої українських біженців зберігають позитив: так, нове всеукраїнське опитування Міжнародного республіканського інституту (IRI) показало, що абсолютна більшість українців вірить у те, що Україна перемає РФ у війні. Високою залишається і підтримка вступу України до ЄС та НАТО [16]. Українці переважно оптимістично бачать майбутнє. Коли їх запитали, чи перемає Україна у війні з Росією, 88% відповіли «так». Крім того, 80% вважають, що майбутнє країни виглядає «скоріше обнадійливим». Опитування також показує, що Україна прагне зближення із Заходом. 77% українців підтримали б приєднання до ЄС на противагу митному союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Також 77% заявили, що голосували б за приєднання України до НАТО, якби референдум проводили сьогодні.

Тим більше постає гостре питання: що може і має робити українська наука для вирішення проблеми з наявною безпрецедентною міграцією і запобігання її масовому перетворенню на незворотну з додатковими ризиками виїзду за кордон чоловіків, батьків і синів – їх неповерненням?

По-перше, ми маємо розробити методики і налагодити моніторинг без орієнтації на такі класичні джерела інформації, як поточний облік і перепис населення (наступного року провести його не вдасться). Частково необхідно залучити вже наявні джерела, частково створити нові, але в будь-якому разі потрібна методика інтеграції розрізнених даних та оцінок міграційних процесів і їх наслідків.

По-друге, маємо запропонувати свою допомогу структурам, що вже сьогодні розпочинають роботу над планами відбудови країни, і для цього потрібно використовувати всі можливості, зокрема й особисті зв'язки. Серед таких організацій передусім слід назвати Раду нацбезпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, профільні міністерства та відомства, місцеві адміністрації, міжнародні структури, наукові інституції.

Для налагодження співпраці слід виходити зі своїми пропозиціями. Зауважимо, що деструктивний вплив російсько-української війни на ринок праці виявляється у скороченні робочих місць, зростанні розриву між попитом і пропозицією, поглибленні наявних та формуванні нових кваліфікаційних, освітніх, гендерних дисбалансів та унеможливленні повноцінного відтворення робочої сили. Руїнування підприємств, сільських господарств, об'єктів інфраструктури, блокування логістичних маршрутів та окупація територій України країною-агресоркою призвели до падіння економіки. Понад 20% території України тимчасово окуповано, оточено або перебуває під бойовими діями.

Внаслідок російської воєнної агресії втрачено 4,8 млн робочих місць, або 30% від загальної їх кількості до повномасштабної агресії. За умови продовження воєнних дій за прогнозами МОП скорочення робочих місць може сягнути показника 7 млн робочих місць, або 43,5% [1].

Для вивчення конкретних потреб ВПО у Закарпатській області на запит ОВА проведено соціологічне опитування, до якого залучили понад 4 тис. мешканців міських та сільських місцевостей усіх шести районів області. За його даними, більшість ВПО ключовою потребою називають фінансову підтримку. Найвища частка проживання ВПО у приватному секторі – в Берегівському районі; майже 90% ВПО змогли отримати доступ до необхідних медичних, соціальних, освітніх та інших послуг і видів підтримки; понад 30% вимушених переселенців працевлаштовані (повна/неповна зайнятість) [11], що також потрібно детально і надалі вивчати.

За даними опитування на Закарпатті хоче залишитись близько 100 тис. вимушених переселенців, тобто 30%. Такі результати значно актуалізували потребу в забезпеченні людей житлом. У будівництві житла перспективною є співпраця на рівні області, територіальних громад, бізнесу та донорів. Зокрема, Батівська ТГ готова виділити щонайменше 5 земельних ділянок для зведення житлових масивів та соціальної інфраструктури. До реалізації цих проектів планує долучитися релокований і локальний бізнес, які також розглядають можливість залучення партнерів і співфінансування з обласного та місцевого бюджетів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу доходимо висновку, що міграційний рух в умовах війни

здійснюється у двох напрямках. Зовнішній — це відтік робочої сили за межі країни, внутрішній — переміщення населення, що посилює диспропорції між попитом та пропозицією на локальних ринках праці. При дослідженні соціального руху ми акцентували на двох статусах робочої сили: професійному соціальному та економічному соціальному. Обидва зазнали негативних змін через втрату населенням роботи, бізнесу, майна внаслідок війни. Зростання дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили не дозволяє реалізувати трудову активність тим, хто втратив роботу або інше прибуткове заняття.

Фундаментальними гуманітарними принципами, на яких ґрунтується захист біженців та переселенців у світі, є надання безпечного притулку та заборона примусового повернення. У сучасних умовах глобалізованого світу біженця, який ототожнює себе зі своєю батьківщиною і нацією, супроводжує страх втратити на новому місці свою національну ідентичність. Нині країни ЄС йдуть шляхом створення Спільної європейської системи притулку, заснованої на солідарності та повазі до основних прав людини, для забезпечення ефективного захисту переміщених осіб, пропорційного розподілу шукачів притулку між усіма членами євроспільноти.

Тема біженців в Європі (XX–XXI століття) є надзвичайно складною для розробки програми дослідження, оскільки вимагає комплексного підходу, залучення методології та інструментарію низки наукових дисциплін. Разом з тим, певний досвід формування такого підходу є в Інституті євроінтеграційних досліджень УжНУ, де започатковуються нові проекти у цій важливій сфері.

З іншого боку, розроблення зазначеної теми дозволяє винести уроки з минулого, зберегти свою інституціональну пам'ять, запустити механізми «пробудження» історичного досвіду, в цьому разі – євроспільноти, який позбавить необхідності заново винаходити уже існуючий інструментарій подолання кожної наступної «хвилі» біженців. Старий світ, як і сучасна цивілізація, не мають «вакцини» проти появи чергового локального збройного вогнища, а тому кожне таке дослідження є переконливим уроком, попередженням, свого роду «рецептом», як намагатися подолати проблему «людини, яка втратила дім» [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азьмук Н.А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили // Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 171–179. Бібліогр.: 37 назв. укр.22-Azmuk.pdf (nbuv.gov.ua) дата запиту 06.12.2023
2. Антонюк В.П. Вплив внутрішньо переміщених осіб на розвиток територіальних громад: проблеми та перспективи // Вісник економічної науки України. 2016. № 2 (31). С. 8–13. Бібліогр.: 10 назв. - укр. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/113894>
3. Біженці та економіка – які наслідки для ЄС має наплив українців. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-ta-ekonomika-yaki-naslidky-dlya-yes-maye-naplyv-ukrayintsiv/32641171.html>

4. Європейська історіографія концепту «біженство»: дослідники, центри, напрямки / Л. Жванко // Історіографічні дослідження в Україні. 2022. Вип. 29. С. 175-191. Бібліогр.: 18 назв. укр. <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/160405>
5. Закарпаття онлайн. 2023. 02 лют. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/225737-Na-Zakarpatti-vidbuvsia-rehionalnyi-forum-pro-pidtrymku-pereselentsiv-ZHyttiaz-nulia-FOTO>
6. Месежніков Г. Міграція в країнах Євросоюзу: політичний аспект проблеми на прикладі Словаччини // Європейські стратегії розвитку: досвід для України. 2023. С. 176-185. URL: http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/MONO_2023_2_compressed.pdf
7. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya>
8. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
9. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
10. Лібанова Е.М. Про оцінювання масштабів і наслідків вимушених зовнішніх міграцій населення України: стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 березня 2022 року. URL: <http://www.visnyk-anu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/549>
11. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Керівник проекту — Ольга Пищуліна. Автори доповіді: Ольга Пищуліна, Василь Юрчишин, Катерина Маркевич, Михайло Міщенко, Данило Добровольський. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf
12. Утриманням – на вихід, працюючих – забирають «із кінцями». Як змінюється міграційна політика Заходу щодо українців — УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/utrimancyam-na-vihid-pracovitih-zabirayut-iz-kincyami-yak-zminuyetsya-migraciyna-politika-zahodu-shchodo-ukrajinciv-12448299.html>
13. URL:<https://zakarpattya.net.ua/News/228453-Na-Zakarpatti-planuiut-zalyshytysia-ponad-30-vymushenykh-pereselentsiv-%E2%80%93-blyzko-100-tys.-osib-FOTO>
<https://zakarpattya.net.ua/> Закарпаття онлайн
14. Ремовська О., Лібанова Е. Запас міцності західних регіонів вичерпується. URL: <https://suspilne.media/613715-libanova-zapas-micnosti-zahidnih-regioniv-vicepuetsa/>
15. URL: <https://suspilne.media/600097-840-pidpriemstv-v-ukraini-pereihali-cerez-vijnu-u-bezpecni-regioni-opendatabot/>
16. Всеукраїнське опитування міжнародного республіканського інституту (IRI): лютий 2024 р. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/absolyutna-bilshist-ukrayinciv-virit-u-peremogu-nad-rosiyeyu-pidtrimuyut-chlenstvo-v-yes-ta-nato.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMQAABHfbKpo_AjNodjTGn7j5PbfM_sjWx0emFKEEVgden2NSv3KSj2gBgt_JwQ_aem_AWVpx3kB21FSYSA-tjKHcmH6ha-po1ZDh7CYA2gHf781Rw6LcrDuPJakIRp3z96oXRjo

REFERENCES

1. Azmuk, N.A. (2022). Transformatsiya rynku pratsi v umovakh viyny: vyklyky ta stratehiyi vidtvorennya robochoyi syly [Transformation of the labor market in the

- conditions of war: challenges and strategies for reproducing the labor force]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny - Bulletin of the economic science of Ukraine*, 1 (42), 171-179 [in Ukrainian].
2. Antonyuk, V.P. (2016). Vplyv vnutrishn'o peremishchenykh osib na rozvytok terytorial'nykh hromad: problemy ta perspektyvy [The influence of internally displaced persons on the development of territorial communities: problems and prospects. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny - Herald of economic science of Ukraine*, № 2 (31). 8–1 [in Ukrainian].
  3. Bizhentsi ta ekonomika – yaki naslidky dlya YES maye naplyv ukrayintsiv. [Refugees and the economy - what are the consequences for the EU of the influx of Ukrainians]. *www.radiosvoboda.org*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-ta-ekonomika-yaki-naslidky-dlya-yes-maye-naplyv-ukrayintsiv/32641171.html> [in Ukrainian].
  4. Zhvanko, L. (2022). Yevropeys'ka istoriohrafiya kontseptu “bizhenstvo”: doslidnyky, tsentry, napryamky [European historiography of the “refugee” concept: researchers, centers, directions]. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini - Historiographical studies in Ukraine*, 29, 175-191 [in Ukrainian].
  5. Zakarpattya onlayn 2023 [Transcarpathia online 2023]. *zakarpattya.net.ua*. Retrieved from <https://zakarpattya.net.ua/News/225737-Na-Zakarpatti-vidbuvsia-rehionalnyi-forum-pro-pidtrymku-pereselentsiv-ZHyttia-z-nulia-FOTO> [in Ukrainian].
  6. Mesyehnikov, H. (2023). Mıhratsiya v krayinakh Yevrosoyuzu: politychnyy aspekt problemy na prykladi Slovachchyny [Migration in the countries of the European Union: the political aspect of the problem on the example of Slovakia]. *Yevropeys'ki stratehiyi rozvytku: dosvid dlya Ukrayiny - European development strategies: experience for Ukraine*, 176–185. Retrieved from http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/MONO_2023_2_compressed.pdf [in Ukrainian].
  7. Retrieved from [//niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya](http://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya) [in Ukrainian].
  8. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> [in Ukrainian].
  9. Ekonomichna pravda [Economic truth]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> [in Ukrainian].
  10. Libanova, E.M. (2022). *Pro otsinyuvannya masshtabiv i naslidkiv vymushenykh zovnishnikh mıhratsiy naseleennya Ukrayiny: stenohrama dopovidi na zasidanni Prezydiyi NAN Ukrayiny 23 bereznya 2022 roku. [On assessing the scale and consequences of forced external migration of the population of Ukraine: transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 23, 2022]*. Retrieved from <http://www.visnyk-anu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/549> [in Ukrainian].
  11. Pyschulina, O., Yurchyshyn, V., Markevich, K. *Sotsial'no-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiys'koyi ahresiyi zhdyia ukrajins'koho suspil'stva [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression on Ukrainian society]*. Retrieved from https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf [in Ukrainian].
  12. *Utrymantsyam – na vykhid, prats'ovytykh – zabyrayut' «iz kintsyamy»*. *Yak zminyuyet'sya mıhratsiyana polityka Zakhodu shchodo ukrayintsiv – UNIAN [Dependents - on the way out, hardworking people - they are taken away “with ends”. How the migration policy of the West towards Ukrainians is changing – UNIAN]*. Retrieved from <https://www.>